

Sygn. akt I USKP 114/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 listopada 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Halina Kiriło (przewodniczący)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Maciej Pacuda (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania M. K.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Nowym Sączu
o ustalenie kapitału początkowego,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 9 listopada 2022 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach
z dnia 12 marca 2020 r., sygn. akt III AUa 1691/19,

**uchyla zaskarżony wyrok w punkcie 1., w części dotyczącej
zaliczenia do kapitału początkowego odwołującego się okresu
jego zatrudnienia od dnia 3 października 1988 r. do dnia 7 lutego
1991 r. i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu
w Katowicach do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach wyrokiem z dnia 12 marca 2020 r., wydanym na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Nowym Sączu od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach z dnia 5 czerwca 2017 r., zmienił częściowo zaskarżony wyrok w ten sposób, że oddalił odwołanie w zakresie zaliczenia do kapitału początkowego ubezpieczonego M. K. okresów jego zatrudnienia od dnia 10 stycznia 1995 r. do dnia 1 maja 1996 r. i od dnia 1 stycznia 1998 r. do dnia 31 grudnia 1998 r. oraz rozstrzygnął o kosztach postępowania.

Sąd Apelacyjny wyjaśnił, że Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 5 czerwca 2017 r. zmienił decyzję organu rentowego z dnia 17 maja 2016 r. w ten sposób, że zaliczył do kapitału początkowego ubezpieczonego okresy jego zatrudnienia w Czechosłowackiej Republice Socjalistycznej od dnia 3 października 1988 r. do dnia 7 lutego 1991 r. i w Republice Czeskiej od dnia 10 stycznia 1995 r. do dnia 1 maja 1996 r. oraz od dnia 1 stycznia 1998 r. do dnia 31 grudnia 1998 r. jako okresy składkowe.

Swoje rozstrzygnięcie Sąd pierwszej instancji oparł na podstawie art. 173 ust. 1, art. 174 ust. 1 i 2, art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c i art. 8 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm.; dalej jako ustawa emerytalna) oraz na podstawie przepisów umowy z dnia 5 kwietnia 1948 r. zawartej między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką (Dz.U. z 1949 r. Nr 6, poz. 34 ze zm.), w której art. 14 ust. 1 postanowiono o wzajemnym zaliczaniu do ogólnego stażu pracy okresów zatrudnienia w każdym z obu tych państw.

Sąd Apelacyjny w Katowicach wyrokiem z dnia 25 października 2017 r. oddalił apelację organu rentowego od wyroku Sądu pierwszej instancji, dodatkowo powołując się na orzecznictwo Sądu Najwyższego pozwalające uwzględniać przy ustalaniu kapitału początkowego okresów zatrudnienia w Czechosłowacji w wyniku skierowania do pracy na podstawie umowy z dnia 17 lipca 1972 r. zawartej między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką o współpracy w zakresie zatrudnienia obywateli O Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej w uspołecznionych przedsiębiorstwach gospodarczych Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej. Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 17 lipca 2019 r., w wyniku rozpoznania skargi

kasacyjnej organu rentowego wniesionej od wyroku z dnia 25 października 2017 r., uchylił jednak ten wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Katowicach do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy w motywach swego rozstrzygnięcia stwierdził błąd popełniony przez Sąd Apelacyjny, polegający na powoływaniu się przez ten Sąd na regulację art. 8 ustawy emerytalnej, podczas gdy wymienione w art. 174 ust. 2 tej ustawy okresy ubezpieczenia nie obejmują okresów ubezpieczenia za granicą, regulowanego umowami międzynarodowymi. Okresy niewymienione w art. 174 ust. 2 ustawy nie są więc uwzględniane w wyliczaniu kapitału początkowego, w związku z czym uwzględnia się tylko okresy zatrudnienia za granicą wymienione w art. 6 ust. 2 pkt b i c. Z kolei w art. 6 ustawy emerytalnej jako okresy pracy za granicą uwzględniane w wyliczeniu kapitału początkowego wymienione zostały tylko dwa okresy przypadające przed dniem 15 listopada 1991 r. - okresy pracy w organizacjach międzynarodowych, zagranicznych instytucjach i zakładach, do których pracownicy zostali skierowani w ramach współpracy międzynarodowej lub w których obywatele polscy byli zatrudnieni za zgodą właściwych władz polskich oraz obywateli polskich za granicą - u innych pracodawców zagranicznych, jeżeli w okresie pracy za granicą były opłacane składki na ubezpieczenie społeczne w Polsce. Sąd Najwyższy uznał przy tym, że praca obywateli polskich za granicą, objęta takimi umowami, uwzględniana jest przy ustalaniu prawa i wysokości świadczeń, także przez wyliczenie kapitału początkowego bez względu na opłacanie składek na ubezpieczenie. Po dniu 15 listopada 1991 r. znaczenie przy ustalaniu kapitału początkowego miało z kolei już tylko zatrudnienie, które obywatele podejmowali w drodze bezpośrednich uzgodnień i umów zawieranych z pracodawcami zagranicznymi, z tytułu którego składki mogły być dobrowolnie wnoszone do polskiej instytucji ubezpieczeniowej na podstawie art. 26 ust. 3 ustawy z dnia 16 października 1991 r. o zatrudnieniu i bezrobociu. Sąd Najwyższy stwierdził zatem, iż będzie wymagało rozważenia, czy zatrudnienie ubezpieczonego przed dniem 15 listopada 1991 r. odbywało się na podstawie skierowania w ramach współpracy międzynarodowej lub zatrudnienia za zgodą władz polskich.

Sąd drugiej instancji, rozpoznając ponownie apelację organu rentowego, przypomniał, że ubezpieczony domagał się w odwołaniu od kontrolowanej decyzji

organu rentowego zaliczenia do stażu pracy, od którego zależy wyliczenie wysokości kapitału początkowego, okresów zatrudnienia w Czechosłowacji, a następnie w Czechach, w okresie od dnia 3 października 1988 r. do dnia 7 lutego 1991 r., od dnia 10 stycznia 1995 r. do dnia 1 maja 1996 r. oraz od dnia 1 stycznia 1998 r. do dnia 31 grudnia 1998 r. Sąd pierwszej instancji zaliczył zaś wszystkie te okresy, nakazując wziąć je po uwagę przy wyliczaniu kapitału początkowego i powołując się - między innymi - na regulację art. 8 ustawy emerytalnej, zgodnie z którym przy ustalaniu prawa do emerytury i renty oraz przy obliczaniu ich wysokości uwzględnia się okresy ubezpieczenia za granicą, jeżeli tak stanowią umowy międzynarodowe. Umknęło jednak uwadze Sądu Okręgowego - na co zwrócił uwagę Sąd Najwyższy - że art. 8 ustawy nie został wymieniony w art. 174 ust. 2, który określa podstawę prawną zaliczania okresów składkowych i nieskładkowych przy ustalaniu kapitału początkowego, przebytych przed dniem wejścia w życie ustawy, tj. przed dniem 1 stycznia 1999 r. Natomiast art. 174 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej wymienia wszystkie okresy składkowe możliwe do uwzględnienia, przewidziane w art. 6 ustawy i to w tym właśnie przepisie należy poszukiwać wskazań do zaliczenia ubezpieczonemu spornych okresów przy wyliczaniu kapitału początkowego. W kontrolowanej sprawie mogły zatem zostać uwzględnione jedynie okresy przewidziane w art. 6 ust. 2, to jest przypadające przed dniem 15 listopada 1991 r., a konkretnie wymienione w podpunktach c i d, w czasie od dnia 3 października 1988 r. do dnia 7 lutego 1991 r. Sąd Apelacyjny zwrócił przy tym uwagę, że ubezpieczony nie starał się wykazywać istnienia sytuacji przewidzianej w art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d, to jest pracy u pracodawcy zagranicznego, który w okresie pracy za granicą opłacałby za niego składki na ubezpieczenie społeczne w Polsce. Ubezpieczony wykazywał natomiast, że jego praca za granicą odbywała się w ramach skierowania objętego współpracą międzynarodową za zgodą właściwych władz polskich. W odwołaniu od kontrolowanej decyzji twierdził, że okresy pracy w Czechosłowacji odbywały się po rekrutacji i uzyskaniu pozwolenia na pracę wydanego przez Wydział Zatrudnienia Urzędu Wojewódzkiego w K. - na podstawie obowiązującej umowy międzynarodowej. Obowiązywała zaś wówczas umowa z dnia 17 lipca 1972 r. zawarta między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką o współpracy w zakresie zatrudnienia obywateli Polskiej

Rzeczypospolitej Ludowej w uspołecznionych przedsiębiorstwach gospodarczych Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej. Wprawdzie nie zachowała się dokumentacja źródłowa w Urzędzie Wojewódzkim w K. w zakresie udzielanych pozwoleń na pracę, jednak Sąd pierwszej instancji przyjął za wykazane istnienie zatrudnienia ubezpieczonego w spornym okresie w takim reżimie, zwracając uwagę na wysoce mało prawdopodobny kilkukrotny wyjazd z kraju w celach zarobkowych bez jakiegokolwiek zgody władzy miejscowej. Sąd drugiej instancji zaakceptował z kolei ten pogląd i zwrócił uwagę, że organ rentowy ze swej strony nie przedstawił żadnych kontrargumentów na wykazanie tezy przeciwnej w sytuacji, gdy - jako strona postępowania - miał obowiązek dowodzenia faktów, z których zamierzał wywieść dla siebie korzystne skutki prawne.

W opisanej sytuacji Sąd Apelacyjny podzielił pogląd Sądu pierwszej instancji, zgodnie z którym istniały podstawy do zaliczenia ubezpieczonemu do stażu pracy okresu, od którego zależy wyliczenie kapitału początkowego, przypadającego w czasie od dnia 3 października 1988 r. do dnia 7 lutego 1991 r. Z uwagi na to, że brak było podstaw prawnych do uwzględnienia okresów: od dnia 10 stycznia 1995 r. do dnia 1 maja 1996 r. oraz od dnia 1 stycznia 1998 r. do dnia 31 grudnia 1998 r., Sąd Apelacyjny w tym zakresie zmienił natomiast częściowo wyrok Sądu Okręgowego i orzekł na podstawie treści art. 386 § 1 k.p.c.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Nowym Sączu wniósł do Sądu Najwyższego skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 12 marca 2020 r., zaskarżając ten wyrok w części, to jest w punkcie 1., zmieniającym częściowo zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że Sąd drugiej instancji oddalił odwołanie jedynie w zakresie zaliczenia do kapitału początkowego ubezpieczonego okresów zatrudnienia od dnia 10 stycznia 1995 r. do dnia 1 maja 1996 r. i od dnia 1 stycznia 1998 r. do dnia 31 grudnia 1998 r., podczas gdy odwołanie to winno być oddalone także co do okresu zatrudnienia od dnia 3 października 1988 r. do dnia 7 lutego 1991 r.

W podstawach zaskarżenia skarżący zarzucił naruszenie prawa materialnego, to jest:

1. art. 10 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów

zabezpieczenia społecznego (jednolity tekst w języku polskim: specjalne wydanie Dz. Urz. UE dział 05, tom 5, str. 72 i nast. ze zm.), przez jego niezastosowanie i uwzględnienie - przy ustalaniu stażu ubezpieczeniowego do obliczenia wartości kapitału początkowego, który po zwaloryzowaniu wszedł do podstawy obliczenia emerytury - tego samego okresu składkowego z tytułu ubezpieczenia obowiązkowego od dnia 3 października 1988 r. do dnia 7 lutego 1991 r. w sytuacji, gdy ubezpieczony z dniem 24 sierpnia 2016 r. nabył prawo do polskiej emerytury „z urzędu” na podstawie art. 24a ust. 1 w związku z art. 24 ustawy emerytalnej, a powyższy okres czeska instytucja ubezpieczeniowa potwierdziła jako okres ubezpieczenia czeskiego oraz tamtejsza zagraniczna instytucja właściwa przyznała i wypłaca ubezpieczonemu czeską rentę inwalidzką, skutkiem czego doszło do naruszenia ustanowionej w art. 10 rozporządzenia nr 883/2004 zasady zakazującej kumulacji świadczeń z tytułu jednego i tego samego okresu ubezpieczenia (tj. niewypłacania świadczeń z systemów dwóch państw członkowskich UE/EFTA za jeden i ten sam okres ubezpieczenia);

2. art. 1 ust. 2 umowy pomiędzy Rzeczpospolitą Polską i Republiką Czechosłowacką o ubezpieczeniu społecznym, podpisanej w Warszawie w dniu 5 kwietnia 1948 r. (Dz.U. z 1949 r. Nr 6, poz. 34) oraz art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c) i art. 174 ust. 1 i 2 w zw. z art. 25 ust. 1 ustawy emerytalnej, przez niewłaściwe zastosowanie polegające na błędnym przyjęciu, że ubezpieczony w okresie od dnia 3 października 1988 r. do dnia 7 lutego 1991 r., gdy był zatrudniony w byłej Czechosłowacji, podlegał ustawodawstwu polskiemu, a w konsekwencji uwzględnieniu tego okresu jako polskiego okresu składkowego przy ustalaniu wartości kapitału początkowego, który po zwaloryzowaniu stanowi jeden z elementów podstawy obliczenia emerytury, podczas gdy art. 1 ust. 2 umowy polsko-czechosłowackiej wyraźnie przewidywał, że polscy obywatele, którzy wykonują pracę na terytorium Czechosłowacji, polegają systemowi zabezpieczenia społecznego państwa miejsca pracy (zgodnie z koordynacyjną zasadą *lex loci laboris*, tj. zasadą podlegania ustawodawstwu i opłacania składek na ubezpieczenie społeczne tylko w jednym państwie), a zatem ubezpieczony w wyżej wskazanym okresie podlegał czeskiemu ustawodawstwu i tym samym okres ten nie jest polskim okresem ubezpieczenia społecznego, wobec czego nie podlega uwzględnieniu w

stażu ubezpieczeniowym przy ustalaniu kapitału początkowego ubezpieczonego, którego wartość - po zwaloryzowaniu - stanowi podstawę obliczenia emerytury;

3. art. 9 pkt 1 w związku z art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c) ustawy emerytalnej, przez ich niezastosowanie polegające na uwzględnieniu w stażu ubezpieczeniowym z tytułu okresów składkowych i nieskładkowych do ustalenia wartości kapitału początkowego okresu ubezpieczenia za granicą - w byłej Czechosłowacji i Czechach - od dnia 3 października 1988 r. do dnia 7 lutego 1991 r., mimo że okresu tego nie uwzględnia się, jeżeli z jego tytułu jest wypłacane świadczenie z instytucji zagranicznej inne niż renta z ubezpieczenia dodatkowego, a świadczenie rentowe pobierane przez ubezpieczonego z czeskiej instytucji ubezpieczeniowej nie jest świadczeniem z ubezpieczenia dodatkowego, lecz podstawowego (rentowego), a czeskie świadczenie rentowe ubezpieczony pobiera z tamtejszej instytucji ubezpieczeniowej nieprzerwanie od 2011 r.;

4. art. 174 ust. 2 w związku z ust. 1 ustawy emerytalnej i w związku z art. 57 ust. 1 i 2 rozporządzenia nr 883/2004, przez uwzględnienie do ustalenia wartości kapitału początkowego ubezpieczonego, który po zwaloryzowaniu wszedł do podstawy obliczenia emerytury, dłuższego niż rok (12 miesięcy) okresu ubezpieczenia czeskiego w sytuacji, gdy za okres ten stosowne świadczenie rentowe już od 2011 r. wypłaca czeska instytucja ubezpieczeniowa, a ubezpieczony z dniem 24 sierpnia 2016 r., z mocy samego prawa - art. 24a ust. 1 ustawy emerytalno-rentowej - nabył prawo do emerytury w miejsce dotychczasowej renty z tytułu niezdolności do pracy, a wysokość tej emerytury oblicza się zgodnie z art. 26 tej ustawy, czyli jest to świadczenie stanowiące równowartość kwoty będącej wynikiem podzielenia podstawy obliczenia emerytury przez średnie dalsze trwanie życia dla osób w wieku równym wiekowi przejścia na emeryturę, zaś jednym z elementów podstawy wymiaru emerytury jest zwaloryzowany kapitał początkowy, czego skutkiem jest zawyżenie kwoty emerytury polegające na obliczeniu wartości kapitału początkowego z uwzględnieniem okresu ubezpieczenia czeskiego od 3 października 1988 r. do 7 lutego 1991 r., za który stosowne składki wpłynęły do tamtejszego systemu ubezpieczenia rentowego, a obecnie z tytułu m.in. tego okresu czeska instytucja ubezpieczeniowa wypłaca ubezpieczonemu czeską rentę inwalidzką, która nie jest świadczeniem z ubezpieczenia dodatkowego.

Powołując się na tak sformułowane zarzuty kasacyjne, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie co do istoty sprawy to jest - zgodnie z żądaniem apelacji z dnia 17 lipca 2017 r. - oddalenie odwołania w całości oraz o zasądzenie od ubezpieczonego na rzecz organu rentowego kosztów zastępstwa procesowego według norm prawem określonych, ewentualnie na zasadzie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w Katowicach oraz zasądzenie na rzecz skarżącego kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpoznawana w niniejszym postępowaniu skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie, choć nie wszystkie sformułowane w niej zarzuty są uzasadnione.

Wstępnie Sąd Najwyższy przypomina, że zaskarżony obecnie wyrok Sądu drugiej instancji zapadł w następstwie ponownego rozpoznania sprawy po uprzednim uchyleniu przez Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 17 lipca 2019 r., I UK 125/18 (LEX nr 2696833), wcześniejszego wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 25 października 2017 r. i przekazaniu sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 17 lipca 2019 r. wyjaśnił zaś między innymi, że wysokość świadczenia emerytalnego ustalona na zasadach określonych w art. 53 ustawy emerytalnej jest zależna od stażu ubezpieczeniowego obejmującego okresy składkowe wymienione w art. 6 tej ustawy oraz od podstawy wymiaru świadczenia, którą zgodnie z art. 15 ust. 1 ustawy stanowi przeciętna podstawa wymiaru składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe lub na ubezpieczenie społeczne na podstawie przepisów prawa polskiego. Okresy niewymienione w art. 174 ust. 2 ustawy nie są przy tym uwzględniane, w związku z czym przy ustalaniu okresów przyjmowanych do wyliczenia kapitału początkowego uwzględnia się tylko okresy zatrudnienia za granicą wymienione w art. 6 ust. 2 pkt b i c. Wypływa z tego wniosek, że art. 6 ust. 2 ustawy należy odnieść do ubezpieczenia na podstawie prawa polskiego, a więc kapitał początkowy, który będzie stanowił podstawę do ustalenia wysokości świadczenia i do jego wypłaty przez polską instytucję ubezpieczeniową może być ustalany wyłącznie na

podstawie składek zgromadzonych w polskiej instytucji. Okresy zatrudnienia i ubezpieczenia za granicą są pomijane przy ustalaniu podstawy wymiaru kapitału początkowego, który zgodnie z art. 174 ust. 3 ustawy stanowią dochody przyjęte do podstawy wymiaru składek w ostatnim dziesięcioleciu przed dniem wejścia w życie ustawy. Przepis ten odsyła między innymi do art. 18, stanowiącego, że jeżeli okres dziesięciolecia obejmuje również ubezpieczenie za granicą, podstawę wymiaru emerytury ustala się z okresu pozostawania w ubezpieczeniu w Polsce i przy ustalaniu średnich miesięcznych dochodów jako podstawy wymiaru emerytury okresy zagraniczne są pomijane (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2005 r., I UK 135/04, OSNP 2005 nr 14, poz. 217). Składki gromadzone w zagranicznych instytucjach ubezpieczeniowych mogą stanowić podstawę do ustalenia świadczeń tylko przez te instytucje, stosownie do obowiązujących je przepisów i zawartych umów. W art. 6 ustawy, stosowanym w związku z art. 174 ust. 2 pkt 1, jako okresy pracy za granicą uwzględniane w wyliczeniu kapitału początkowego wymienione zostały tylko dwa okresy przypadające przed dniem 15 listopada 1991 r. Okresy pracy w organizacjach międzynarodowych, zagranicznych instytucjach i w zakładach, do których pracownicy zostali skierowani w ramach współpracy międzynarodowej lub w których obywatele polscy byli zatrudnieni za zgodą właściwych władz polskich, niewymaganej w stosunku do pracowników, którzy wyjechali za granicę przed dniem 9 maja 1945 r. (lit. c), oraz okresy pracy u innych pracodawców zagranicznych, pod warunkiem opłacenia w okresie pracy za granicą składek na ubezpieczenie społeczne w Polsce (lit. d). Obydwa te okresy charakteryzują się tym, że mimo wykonywania zatrudnienia w innym państwie, praca ma takie znaczenie dla polskiej instytucji ubezpieczeniowej jak gdyby była wykonywana w Polsce, z tym elementem różniącym, że w art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c kwestię opłacania składek na ubezpieczenie w którymkolwiek z państw pomija się, natomiast w art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d istnienie wpływów do polskiej instytucji ubezpieczeniowej uwypukla (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2010 r., II UK 329/09, OSNP 2011 nr 19-20, poz. 262). Rozróżnienie to wynika z zaopatrzeniowego charakteru ubezpieczenia społecznego przed reformą, w którym prawo do świadczeń nie było bezwzględnie warunkowane opłaceniem składek, a istotne znaczenie miało samo wykonywanie zatrudnienia. Świadczenia

przysługiwały z tytułu pracy, zatem jeżeli umowy międzynarodowe przewidywały transfer i pracę obywateli polskich na rzecz zagranicznych pracodawców, to praca świadczona w ramach tych umów była traktowana była na równi z zatrudnieniem w Polsce i uwzględniana na tych samych zasadach, jak to zatrudnienie. Praca obywateli polskich za granicą, objęta takimi umowami, uwzględniana jest zatem przy ustalaniu prawa i wysokości świadczeń, także przez wyliczenie kapitału początkowego bez względu na opłacanie składek na ubezpieczenie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 2006 r., I UK 356/05, OSNP 2007 nr 13-14, poz. 202 i z dnia 2 września 2009 r., II UK 30/09, OSNP 2011 nr 9-10, poz. 128 oraz z dnia 1 września 2010 r., II UK 77/10, OSNP 2012 nr 1-2, poz. 16). W stanie faktycznym sprawy dotyczyć to może (zatem) wyłącznie okresu zatrudnienia w Czechosłowacji przed dniem 15 listopada 1991 r. Po tym dniu znaczenie przy ustalaniu kapitału początkowego miało już bowiem tylko zatrudnienie, które obywatele polscy podejmowali w drodze bezpośrednich uzgodnień i umów zawieranych z pracodawcami zagranicznymi, z tytułu którego składki mogły być dobrowolnie wnoszone do polskiej instytucji ubezpieczeniowej na podstawie art. 26 ust. 3 ustawy z dnia 16 października 1991 r. o zatrudnieniu i bezrobociu w związku z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 17 grudnia 1991 r. w sprawie trybu dokonywania wpłat na Fundusz Pracy z tytułu zatrudnienia za granicą u pracodawców zagranicznych oraz trybu uiszczania składek na ubezpieczenie społeczne. Powiązanie tych regulacji z okresem pracy ubezpieczonego w Czechosłowacji, stanowiące kwestię właściwej subsumcji art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c, przy ustaleniu, że składka z tytułu zatrudnienia w Czechosłowacji nie była odprowadzana w Polsce, wymagało rozważenia, czy zatrudnienie ubezpieczonego przed dniem 15 listopada 1991 r. odbywało się na podstawie skierowania w ramach współpracy międzynarodowej lub zatrudnienia za zgodą władz polskich. W tym zakresie trafnie organ rentowy zarzucił naruszenie art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c i art. 174 ust. 1 i 2.

Zdaniem Sądu Najwyższego, przypomnienie przedstawionych wyżej rozważań jest konieczne, zwłaszcza że wynikająca z nich wykładnia prawa ma z mocy art. 398²⁰ k.p.c. wiążący charakter nie tylko dla Sądu drugiej instancji w ramach ponownego rozpoznania sprawy, ale także w toku ponownego

postępowania kasacyjnego (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 27 marca 2019 r., V CSK 68/18, LEX nr 2652316; z dnia 21 maja 2010 r., II CSK 628/09, LEX nr 602237; z dnia 6 maja 2010 r., II PK 344/09, OSNP 2011 nr 21-22, poz. 271; z dnia 8 października 2009 r., LEX nr 536071; z dnia 9 lutego 2005 r., II CK 413/04, LEX nr 395075; z dnia 25 marca 2004 r., III CK 335/02, LEX nr 585801).

Sąd drugiej instancji uwzględnił tę wykładnię przy dokonywaniu oceny prawnej ustalonego w sprawie stanu faktycznego. Rzecz jednak w tym, że w odniesieniu do spornego (obecnie) okresu zatrudnienia ubezpieczonego na terenie ówczesnej Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej realizowanego w czasie od dnia 3 października 1988 r. do dnia 7 lutego 1991 r. zaakceptował nie stanowcze ustalenie faktyczne poczynione w toku postępowania pierwszoinstancyjnego, które miałyby wiążący charakter także w postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), ale wyłącznie domniemanie, oparte na dwóch założeniach. Po pierwsze, że w spornym okresie obowiązywała umowa z dnia 17 lipca 1972 r. zawarta między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej (zapewne wskutek oczywistej omyłki określona jako umowa zawarta między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką) o współpracy w zakresie zatrudnienia obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w uspołecznionych przedsiębiorstwach gospodarczych Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej. Po drugie zaś, że „wysoce mało prawdopodobny (był) kilkukrotny wyjazd z kraju w celach zarobkowych bez jakiegokolwiek zgody władzy miejscowej”. Równocześnie Sąd drugiej instancji w ogóle nie odniósł się do podnoszonej przez organ rentowy oraz ustalonej przez Sąd pierwszej instancji okoliczności podlegania przez ubezpieczonego w całym spornym okresie czeskiemu ubezpieczeniu społecznemu i uwzględnienia tego okresu przez czeską instytucję ubezpieczeniową w ramach oceny prawa do przyznanej ubezpieczonemu w 2011 r. renty z tytułu niezdolności do pracy. Wymaga natomiast podkreślenia, że opisane okoliczności były już znane Sądowi Najwyższemu w toku poprzedniego postępowania kasacyjnego. Gdyby więc Sąd Najwyższy uznał je za wystarczające, to znalazłoby to swój wyraz zarówno w sentencji wyroku z dnia 17 lipca 2019 r., jak i w uzasadnieniu tego orzeczenia. Tymczasem, co już wcześniej zostało podniesione, Sąd Najwyższy takiej możliwości nie widział, skoro stwierdził, że właściwa

subsumcja art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c, przy ustaleniu, że składka z tytułu zatrudnienia w Czechosłowacji nie była odprowadzana w Polsce, wymagała rozważenia, czy zatrudnienie ubezpieczonego przed dniem 15 listopada 1991 r. odbywało się na podstawie skierowania w ramach współpracy międzynarodowej lub zatrudnienia za zgodą władz polskich.

Sąd Najwyższy w obecnym składzie również jest zdania, że uznanie przez Sąd Apelacyjny zatrudnienia ubezpieczonego w spornym okresie za wypełniające hipotezę art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c w związku z art. 174 ust. 1 i 2 ustawy emerytalnej, oznacza, że przepisy te zostały zastosowane do niedostatecznie ustalonego stanu faktycznego sprawy. Nadal nie wiadomo bowiem (Sąd Apelacyjny w żaden sposób nie zweryfikował tej informacji, bezrefleksyjnie przyjmując ją za Sądem pierwszej instancji), czy zatrudnienie to faktycznie odbywało się w ramach realizacji opisanej wcześniej umowy z dnia 17 lipca 1972 r., zwłaszcza że jak podnosi skarżący, była ona – jak się zdaje – zawarta na okres 5 lat, a więc obowiązywała tylko do dnia 29 maja 1978 r. Ponadto Sąd drugiej instancji zupełnie pominął w swoich rozważaniach podnoszoną przez organ rentowy kwestię podlegania przez ubezpieczonego w spornym okresie czeskiemu ubezpieczeniu społecznemu oraz uwzględnienie tego okresu przy ustalaniu przez czeską instytucję ubezpieczeniową prawa do renty przyznanej ubezpieczonemu w 2011 r., choć obie te kwestie wymagały rozważenia, skoro – jak zostało to również wcześniej przypomniane – w wyroku z dnia 17 lipca 2019 r. został wyrażony wiążący pogląd prawny, zgodnie z którym okresy zatrudnienia i ubezpieczenia za granicą są pomijane przy ustalaniu podstawy wymiaru kapitału początkowego. To że praca świadczona w ramach takich umów na podstawie art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c ustawy emerytalnej jest traktowana na równi z zatrudnieniem w Polsce i uwzględniana na tych samych zasadach, jak to zatrudnienie, a przez to uwzględniana przy ustalaniu prawa i wysokości świadczeń, także przez wyliczenie kapitału początkowego bez względu na opłacanie składek na ubezpieczenie, oznacza bowiem tylko tyle, że powołany przepis (w przeciwieństwie do art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d) nie wymaga, aby składki na ubezpieczenie społeczne zostały opłacone w Polsce. Przy jego stosowaniu nie można natomiast nie uwzględnić podlegania ubezpieczeniom społecznym i opłacania składek z tego tytułu w miejscu świadczenia pracy.

Podsumowując ten wątek rozważań, Sąd Najwyższy podkreśla, że ocena prawidłowości wykładni i zastosowania przepisów prawa materialnego jest możliwa tylko wówczas, gdy pozwalają na nią ustalenia faktyczne Sądu drugiej instancji, stanowiące podstawę wydania zaskarżonego wyroku (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 11 marca 2003 r., V CKN 1825/00, LEX nr 784216 oraz z dnia 27 czerwca 2013 r., III CSK 270/12, LEX nr 1360254). Dlatego też zastosowanie przepisów prawa materialnego do niedostatecznie ustalonego przez Sąd drugiej instancji stanu faktycznego oznacza wadliwą subsumcję tego stanu do zawartych w nich norm prawnych, a brak stosownych ustaleń uzasadnia zarzut kasacyjny naruszenia prawa materialnego przez jego niewłaściwe zastosowanie (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 10 marca 2011 r., II PK 241/10, LEX nr 817524 oraz z dnia 5 września 2012 r., IV CSK 76/12, LEX nr 1229815). W konsekwencji Sąd Najwyższy uznaje za uzasadniony kasacyjny zarzut naruszenia art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c w związku z art. 174 ust. 1 i 2 ustawy emerytalnej.

Równocześnie Sąd Najwyższy jest zdania, że nie są uzasadnione pozostałe zarzuty kasacyjne. Są one bowiem oparte na założeniu, w myśl którego w ramach rozpoznawania obecnie wniesionej skargi kasacyjnej powinno zostać wzięte pod uwagę nabycie przez ubezpieczonego prawa do emerytury „z urzędu”, przyznanej mu na podstawie art. 24a ust. 1 w związku z art. 24 ustawy emerytalnej. Założenie to nie uwzględnia jednak tego, że postępowanie w niniejszej sprawie zostało zainicjowane odwołaniem wniesionym od decyzji ustalającej kapitał początkowy. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych przedmiot rozpoznania sprawy sądowej oraz przedmiot orzekania wyznacza zaś decyzja organu rentowego, od której wniesiono odwołanie (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 13 maja 1999 r., II UZ 52/99, OSNAPiUS 2000 nr 15, poz. 601; z dnia 20 stycznia 2010 r., II UZ 49/09, LEX nr 583831; z dnia 22 lutego 2012 r., II UK 275/11, LEX nr 1215286 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 kwietnia 2010 r., II UK 309/09, LEX nr 604210), w granicach jej treści i zakresu odwołania. Nabycie przez ubezpieczonego prawa do emerytury nie mieści się natomiast w tak rozumianym przedmiocie rozpoznania sprawy. Co więcej, nie mieści się także w ustaleniach faktycznych poczynionych w tej sprawie przez Sądy *meriti*, co powoduje, że nie może być również przedmiotem kontroli kasacyjnej. Tylko ustalenie tej okoliczności

mogłoby bowiem mieć ewentualny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 września 2009 r., II UK 30/09, OSNP 2011 nr 9-10, poz. 128).

To, że przedmiotem rozpoznania w sprawie jest wyłącznie wysokość kapitału początkowego ustalonego dla ubezpieczonego powoduje też, że za wyrokiem z dnia 17 lipca 2019 r. należy powtórzyć, że podniesiony w rozpoznawanej skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 10 i art. 57 ust. 1 i 2 rozporządzenia nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego jest na tym etapie postępowania bezprzedmiotowy. Rozporządzenie to nie zawiera bowiem postanowień, które można zastosować do kapitału początkowego (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 11 stycznia 2005 r., I UK 135/04, OSNP 2005 nr 14, poz. 217; z dnia 22 czerwca 2006 r., I UK 356/05, OSNP 2007 nr 13-14, poz. 202, a przede wszystkim powołany wyżej wyrok z dnia 2 września 2009 r., II UK 30/09, OSNP 2011 nr 9-10, poz. 128) oraz wyrok z dnia 8 sierpnia 2007 r., II UK 17/07, LEX nr 1001291).

Kierując się jednak wcześniej przedstawionymi motywami oraz opierając się na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., a w odniesieniu do kosztów postępowania kasacyjnego na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku.

[as]